

Veronika Zakonjšek

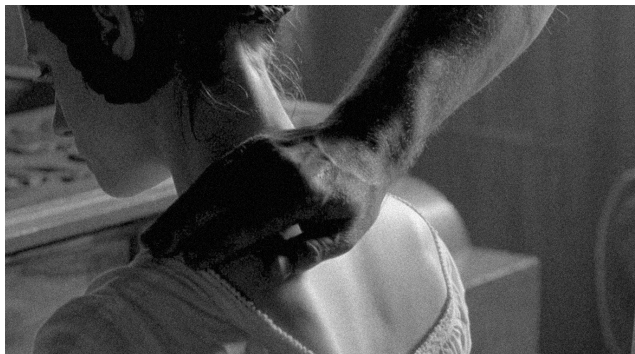
REKVIEM ŽENSKI SVOBODI

Ko v uvodnem kadru **Klavirja** (The Piano, 1993, Jane Campion) prvič zagledamo Ado McGrath, nas ta s šibkim, otroško zvonečim glasom v zunanosti polja igrivo povabi v svoje življenje. Gre za njen notranji glas, ujet v prizmo šestletnega dekleta, ki se nekega dne odloči obnemeti in se za vselej zaviti v tišino. Ado, danes odraslo žensko in mater, zdaj z virtuoznim plesom prstov spremlja le še zvok veličastnega klavirja. Ta v svet razliva njena čustva ter ji zunaj polja jezika odpira prostor komunikacije, ki z zasanjano nežnostjo in nevidno strastjo vznemirja v rigidno pragmatičnost zavito okolico. Njena tišina ni znak šibkosti. Odločitev ne govoriti je upor, normativni odklon in drzna neubogljivost v družbi, ki ženskam ne priznava nikakršne avtonomije. Ada je navsezadnje zgolj last svojega očeta, dokler je ta ne poroči v novo lastniško razmerje. »Na začetku je bila kupčija,« tako svoj tekst odpira Stojan Pelko, ko opisuje Adin prihod na Novo Zelandijo, kjer se njeno drobno telo v daljnem planu vetrovne obale hitro zreducira na kos pohištva, ki skupaj z zaboji oblek, predmetov in klavirjem na razburkanih valovih prispe v neznano, tuje okolje otoka Aotearoa. Tega si zdaj v procesu neusmiljene kolonizacije domorodne zemlje prilasča in ga izkorišča novi lastnik, Adin mož Alisdair Stewart.

Adino naivno, skoraj adolescenčno vznemirjenje ob novici dogovorjene proke je že takoj po izkrcanju grobo presekanu, ko je s

hčerko zaščito pred neusmiljeno naravo primorana poiskati kar znotraj lastnega steznika. Njuni telesi sta preprihani, čevlji premočeni. A neprijetna realnost novega življenja na drugi strani sveta se pred njima dokončno razpre šele s prihodom hladnega in togega moža, ki je ideji neme žene sprva naklonjen. Le kdo si v svojem gospodinjstvu ne bi želel tihe, poslušne in ubogljive soproge? A Ada se nemudoma izkaže za popolno nasprotje konvencionalnih standardov ženskosti tistega časa: njena stoična tišina, ki izžareva pokončno držo in nezlomljivo trmo, rigoroznega Stewarta tako že ob njenem prvem srečanju hkrati (u)jezi in (pre)plaši.

Ada namesto v polju besed, teh »nesmiselnih« družbenih ritualov, ki v svet (pre)pogosto trosijo prazne nesmisle, nevedne posluha (kot osebju novega doma pojasni njena navihana hčerka Flora), prebiva v svetu glasbe. Ta se vseskozi sestavlja in komponira v njeni glavi, ko se s preigravanjem harmonij potaplja vse globlje v meditativno stanje popolnega miru. A za Stewarta klavir nima nikakršne vrednosti. Vidi ga le kot velik kos lesa, ki je pretežek, da bi ga nosili z obale. Klavir, Adino zatočišče, vir navdiha in nadomestni glas, tako zapuščen obtiči na mokrem, slanem pesku. To siceršnje utelešenje visoke kulture, anglikanskega elitizma in prefinjene izobrazbe na otoku izgubi vso simbolno vrednost – dokler ni Stewartu v zameno zanj ponujena nova kupčija, tokrat v obliki lastniške, obdelovalne zemlje.

Na tem mestu v igro stopi George Baines. S svojimi maorskimi obraznimi tatuji in razumevanjem domorodskega jezika se izrisuje kot nasprotje hladnemu in rigidnemu Stewartu, ki na Maore gleda z arogantno zaničevalnostjo kolonialnega razlaščevalca zemlje. A čeprav Baines kulturno izmenjavo postavlja nad nasilno brisanje domorodnih tradicij, vendarle tudi sam sodeluje pri prisvajanju ozemlja in kupčijah, ki kažejo jasne zametke kapitalističnega prilaščanja in trgovanja. Tako Stewartu kmalu ponudi kos zemlje, ki je vprašljivo njegova: v zameno za klavir, ki ga ne zna igrati in katerega edina vrednost je, da mu omogoča sklenitev naslednje kupčije. Ada, še zmeraj popredmetena in oropana svoje subjektivnosti, si ga namreč lahko prisluži nazaj – v zameno za seksualne usluge.

Nenehen dež, ugrezajoče blato, mogočna drevesa in neprehodni gozdovi pred nami slikajo elemente gotske mistike in mračne realnosti prisilnega zakona, pogubne vznikajoče romance in prebujanja zatrte (ženske) seksualnosti, pod katero tiho tlijo grozote imperialnega kolonializma, ki s svojim »civilizacijskim« projektom briše in ruši vse, kar je obstajalo poprej. Viktorijanska kultura, polna sramu, (seksualne) represije in dogmatičnih restrikcij, se zato v prvi vrsti začanja dopolnjevati in kompenzirati z drugo obliko človeške perverzije: eksploatacijo narave in domačinov. »Kako sploh vedo, da je zemlja res njihova?« Stewart prevzetno pripomni, ko maorski domačini odklonijo prodajo svete zemlje, na kateri so pokopani njihovi predniki. »Saj z njo ničesar ne počno, je ne požigajo, ne obdelujejo!«

Telesna transakcija, v katero se zapleteta Baines in Ada, tako primarno temelji na podobni logiki kapitalizma, kjer prvi eksploataira ranljivo pozicijo druge, ki v separacijski stiski od svojega klavirja kljub močnemu notranjemu konfliktu pristane na kupčijo. A tukaj v ospredje stopi provokativna subverzivnost Jane Campion (ki se je s **Klavirjem** zapisala tudi v zgodovino filma, saj si je z njim kot prva – od leta 2021 pa končno ne več

edina – režiserka v Cannesu prislužila zlato palmo): erotični zasuk zgodbe, ki se prične kot prisila, perverzna ukana, se nenadoma prevesi v Adino raziskovanje seksualnosti zunaj polja viktorijanske represije in nadzora moža, kar vprašanje feministične sporočilnosti filma v teku naslednjih treh desetletij odpelje v spiralo neskončnih diskurzov in akademskih analiz.

Z današnje pozicije branja gre filmu (s tem pa tudi Pelkovi kritiki, ki ta aspekt **Klavirja** zaobide) morda še najbolj »očitati« predvsem pretirano osredotočenost na politiko spolov, ki povsem zasenči rasne tenzije, zgolj bežno nakazane v ozadju. Maorski liki, pogosto neimenovani in brez vsakršne karakterizacije, ostajajo ujeti na obrobju ter zgolj površinsko opozarjajo na nasilna razmerja moči in neizprosno izpodrivanje njihove kulture, ko jih v komaj zaznavnih trenutkih ujamemo med petjem britanske himne in šivanjem kostumov za pantomimsko izvedbo francoske ljudske zgodbe; predstave o nevarnosti ženske radovednosti in transgresije, ki se konča s kazenskim (in preroškim!) padcem sekire.

Ada skozi film ostaja narator svoje zgodbe ter s tem razpolaga vsaj s kančkom moči, ki ji je v svetu, ki mu vladajo moški, sicer kategorično odvzeta. Ko največjo izdajo v tekmovalni potezi za mamino ljubezen in pozornost doživi od lastne hčerke ter po brutalnem fizičnem napadu telepatsko prodre v Stewartove misli in ga prepriča, da jo reši iz prisilnega in nasilnega zakona, si tako končno izbiri vrnitev z otoka. A ta je daleč od plovbe v svobodno prihodnost. Ko na poti »domov« zahteva, naj klavir zalučajo s palube v večni grob na dnu morja, njena noga navidezno namerno zatava v vrv, ki jo skupaj s klavirjem potegne pod gladino. Njena zavest kljub vsemu izbere življenje: a Ada ni rojena za konformno družinsko življenje, kakršno si na rodnem Škotskem zdaj ustvarja z Bainesom. Tako ponoči še zmeraj sanja o svojem klavirju, spečem na dnu oceana, ter svojem breztežnem telesu, ki lebdi nad morsko melodijo rekviema ženski svobodi.